

כלים ונשמות

מנהג קדמונים הוא שהחכמים דורשים בבתי הכנסת דרשות מיוחדות פעמים בשנה, בשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים, שבת תשובה, ובשבת שלפני חג הפסח, שבת הגדול. ממכלול הדרשות שהגיעו אלינו אתייחס כאן לדרשתו של ר' יצחק עראמה (ספרד, המאה הט"ו), אחד מגדולי הפרשנים הפילוסופיים שבכל הדורות. דרשתו היא דרשה "מודולרית" מיוחדת במינה, המחברת בין שתי השבתות, בין הכשרת הכלים הנוהגת לפני פסח, לבין תשובת הנשמות שלפני יום הכיפורים ('עקידת יצחק' שערים נ"ט וס"ג).

אנו, מפונקי התעשייה המודרנית, משתדלים לקנות כלים מיוחדים לפסח עד כמה שהדבר מתאפשר. למרות זאת, אף בבית, קל וחומר בבתי המלון ובמחנות הצבא, עדיין אנו נוקטים להכשיר כלים, תנורים וכו' בהם השתמשנו כל השנה למאכלי חמץ. פרטי ההכשרה הם רבים, וכמובן יש לקרוא את האותיות הקטנות של ההוראות. אולם בצורה תמציתית ניתן לומר שלפנינו ארבעה סוגים עיקריים של כלים:

[1] כלים, כוסות זכוכית טהורה למשל, בהם השתמשנו בצונן, כלומר לשתייה קרה (לא למשקאות חמץ חריפים, כמו ויסקי ובירה), ניקוי ושטיפה לבד מכשירה אותם, או על כל פנים שרייה במים שלושה ימים, כשמחליפים אותם כל 24 שעות.

[2] כלים שהשתמשנו בהם בחמים, טעונים שפשוף והגעלה, "טבילה" בתוך כלי של מים רותחים ומבעבעים.

[3] כלים שהשתמשו בהם במגע ישיר עם האש או בחום גבוה, מגשי תנורים למשל, חייבים לבוא לתוך האש ממש, זהו ה"ליבון".

[4] כלי חרס שבלעו חמץ, לא ניתן להגעיל. כך בטומאה. טוהרתם היא שבירתם (בפסח מצניעים או מוכרים את החמץ שבהם).

רבי יצחק עראמה מקשר את הכשרת הכלים לענייני תשובה בהם דנה הגמרא במסכת יומא (פו ע"א). שם מובאת אמרה משל רבי ישמעאל ובה סכימה מרובעת על החטא, העונש והתשובה. הסכימה בנויה על ארבעה דרגות בסולם שלילי. בעזרת סולם זה נוכל לעמוד על ההקבלה שבין הכשרת הכלים לפסח לבין תהליכי התשובה, הכשרת הנשמות כדי להוציא מהן את החמץ הרוחני והמוסרי שדבק בהן. ארבעה דרגות בסולם השלילי. [1] "עבר על [מצוות] 'עשה' ושב [בתשובה] אינו זו משם עד שמוחלין לו שנאמר "שובו בָּנִים שׁוֹבְבִים אֶרְצָה

מְשׁוּבְּתֵיכֶם (ירמיהו ג, יד). לדעתי נעוץ כאן שורש החטא הגדול של אי מימוש הפוטנציאל שהיה בנו. חטאנו לעצמנו במחדל הזה. שטיפה – התשובה, ועד כמה שאפשר התקנה, מכפרות.

שתי הקטגוריות הבאות קשורות לחטאים בהם פועלים החוס והאש, היצר הרע: [2] "עבר על לא-תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה [משהה את הדין] ויום הכפורים מכפר, שנאמר 'כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטֹּאתֵיכֶם' (ויקרא טז, ל). ככלים בהם השתמשנו בחמים אנו טעונים ניקוי אך גם הגעלה, תשובה ויוה"כ, יום הגעלת הנפשות! אלו הם חטאים נגד הקב"ה, לא קבלנו עלינו את מרותו. אלא שהקב"ה קבע בחסדו את יום הכיפורים, להעביר אשמתנו.

את העבירה "הטכנית" של אי-השמיעה בקולו, מוחק הקב"ה מדי שנה בשנה, אם חזרנו בתשובה. אולם יש עבירות בהן יש בחמץ קלון: [3] "עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורין ממרקין שנאמר (תהלים פט, לג) וּפָקַדְתִּי בְשֹׁבֵט פְּשָׁעִים - וּבִגְנָעִים עֲוֹנִים". בעברות אלו פגענו באדם ובעולם, השארנו עקבות של רוע בעולם, והם יכולים להימחק רק על ידי הייסורים הממרקים את הנשמה.

אולם, יש סוג רביעי של עבירות בעייתיות יותר: [4] "אבל מי שיש חילול השם בידו אין לו כח בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר (ישעיה כב, יד) "...אִם יִכַּפֵּר הָעֹוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תִּמָּתוּן". חילול השם, כחמץ שנספג בכלי חרס לא ניתן למרק ולהגעיל. כשכלי חרס נטמא, אין מנוס מהטומאה, הוא נידון לשבירה. חילול השם מתכפר רק בשעת השבירה, המוות. "אִיכָה נִחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי חַרְשׁ" מקוננת מגילת איכה (ד, ב) על בני ציון. שבירת כלי החרס מסמלת את המוות. האם יש תקנה? ר' אליעזר אזכרי, מחברו של השיר המופלא 'ידיד נפש', (ספר חרדים, פרק סב) כותב "ותקנתו, במקום חילול השם שיקדש את השם, שיהיו מעשיו מתוקנים וטובים... ויאשרוהו כל רואיו ושומעיו ברוך ה' הנקדש בצדקה". ולמרות זאת, כל החיים הופכים לגזר דין חמור על תנאי.

יש מימדים שונים למושג 'חילול השם'. הרעיון המרכזי שבהם, מתייחס לאחת הבעיות החמורות ביותר של האנושות כולה. חילול השם פירושו החטאת הציבור. השלהבת שנפלה בארזים תאכל גם את אזובי הקיר, הלומדים שהכל 'הפקר'. הארזים המנצלים את מעמדם לטובת עצמם או לאמביציות האישיות שלהם, ממאייסים על העם את הפוליטיקה, אך גם כל ערך ונורמה מוסרית. אולם לפנייהם אחריות רבה יותר. כשהפוליטיקאים, וקל וחומר כשמנהיגיה הרוחניים של האומה חוטאים הם גם מחטיאים את הרבים. אלא שבכך לא די. בעקבות דברי רבי ישמעאל דנים החכמים במהות חילול השם וקובעים שלפעמים אפשר להחטיא אף בלי לחטוא. הדיון בגמרא מתחיל בדבריו של רב, הראשון לאמוראי בבל, האומר (בתרגום לעברית): "כיצד הוא חילול השם? כגון אני, אם אני לוקח בשר מהטבח באיטליז ואין אני נותן לו את כספו מיד". חלילה מרב לקחת שוחד או להשתמש במשרתו כדי לקבל בשר

חינם. ברם, רב חשב שאף לקנות בהקפה אסור לו, שמא זה יראה כלקחת מצרכים ללא תשלום. חילול השם אינו נמדד לפי חוקיות או כשרות המעשים, אלא לפי הצורה בה הם ייתפסו בעיני הצופים, מהם תמימים ומהם אינטרסנטים המעוניינים במים עכורים. על דרישה קשה, וכמעט בלתי אפשרית זאת, עמד ר' בחיי בן אשר ב"כד הקמח" (ערך חילול השם), במילון המוסרי שהוא חיבר: "יש בגדולי בני אדם והחשובים שבהם שיעשו מעשים שאין חושבין לחטא בהם, ומתוכם יתבזו התורה והמצות בעיני הבריות וזה נקרא חילול השם... כי מי שהוא תלמיד חכם והבריות חושדים אותו בעבירה ומרננין עליו אע"פ שהוא נקי ממנה ואין הדבר אמת הנה יש בזה חילול השם לפי שהמון העם אשר לא ידעו ולא יבינו וכמה פתאים המאמינים לכל דבר, מטילין דופי עליו ועל תורתו, וכדי בזיון וקצף". ולמכפישים אל תהי תקווה, כי גם הם מחללים את השם. "על אחת כמה וכמה אם אמת הדבר, כי הבריות למדין ממנו, ומעשה העבירה [שוב] אינה בזויה בעיניהם... כי כפי אשר תגדל מעלת האיש... חומר עוון חילול השם יוסיף עליו".

אנו משפיעים במעשנו על בנינו, על תלמידנו, על אדם הרואה אותנו. על אי עמידה באתגר זה, אנו נדונים להיות כלי חרס שעתידים להישבר ובחסדו של הקב"ה עתידים להיבנות מחדש. התיקון מצוי בקידוש השם, חיים בתודעה שאנו שגרירי של הקב"ה עלי אדמות. לא כשגרירים הפטורים מדו"חות חנייה, אלא כאלו המודעים לכך שמייצגים את שולחם. רוב בני העולם, גויים ויהודים, אינם מכירים את הקב"ה. הם רק יודעים שאנו עובדים אותו, והם שופטים את השמים, על פי התנהגותנו בארץ. הימים בהם אנו מכשירים כלים, מעמידים אותנו בפני האחריות הגדולה המוטלת תמיד עלינו, הכשרת הנשמות.